

«Estonia» repertuaari jõudnud ballett «Pihtimus» on sündmuseks nii Eesti NSV kultuurielus kui ka nõukogude koreograafiakunsti.

Esmakordselt on balletilavastuse puhul nii tõhusalt ühinenud Moskva ja Tallinna jõud. Tulemuseks on sisusügav, terviklik ja harmooniline etendus, mis põhineb selle loojate andekusel, meisterlikkuse ja, mis peamine, autorite mõttekaaslusel. Esietendusel meenusid mulle Georgi Sviridovi sõnad, et novaatorlus on tõeline üksnes juhul, kui see kasvab välja traditsiooni sügavustest, vastasel juhul sünnib eksperiment eksperimenti pärast. Balleti «Pihtimus» autorite ühislooming on traditsiooni ja nüüdisaegsuse sulam.

Denisovi muusika köidab väljendusvahendite uudsuse ning tehnika originaalsuse poolest. Tänapäevlikust teravusest kasvab välja meloodia ilu, mis balletis nii oluline. Nüüdisaegne intellektuaalsus on vaba ratsionalismist. Denissovi muusika võib mõttekire ja kujundite romantilisusega. Kõige peenemaid nüansse ja detaile tunnetab suurepäraselt orkester P. Mägi juhatusel, kes valitseb kindlalt kogu seda keerukat sümfoniilist partituuri, säilitab plastilise seose laval toimuvaga.

Tänapäeva põhimõtteid järgides jätavad kunstnikud B. Birger ja P. Pasternak lava vabaks tantsijaile. Kuid nad ei loobu siiski lakoonilisest dekoratsioonist, moodustades lava jaoks raami, mis on nii poeetiline kui ka eluline. Lava tagasein I vaatuses näitab pilti, mis kujutab XIX saj. kõrgeimat seltskonda, fikseerib tegevusaja ning täiendab teravmeelselt laval toimuvat balli, meenutades toleaegset prantsuse maali. Ka Brigitte'i tuba, kus toimub lavategevus II ja III vaatuses, sarnaneb vana maaliga. Joonte elegants, peen värvide skaala seostavad lavakujunduse ja kostüümid, andes viimastele isesuguse erutavalt emotsionaalse värvingu, mis tekib kontuuride ja värvide tabamatust mängulisusest.

KAKS ARVAMUST

«PIHTIMUSEST»

«PIHTIMUS». Ballett kolmes vaatuses. Helilooja — Edisson Denissov. Libreto — Aleksandr Demidov (Alfred de Musset' romaani ainetel). Lavastaja ja koreograaf — Tiit Härm. Dirigent — Paul Mägi. Kunstnikud — Boriss Birger, Pjotr Pasternak. Esietendus 30. novembril 1984.

bus), ekspressiivne ja kirklik Jevgeni Kirejev (Armukadedus), kindlajooneline, tahtekindel Mihhail Netšajev (Uhkus), tark, endassesüvenenud Janis Garancis (Südametunnistus). Inimhing avaneb meie ees oma kahtlustes, vaevades, palangutes ja usus. Octave'i hing januneb täiuslikkust, kõrgeid ideaale, teda aga kütkestab möödunud sajandi kolmekümnendate aastate tühine elu.

«Pihtimus» ei ole balleti autorite sõnul lihtsalt lühendus Musset' romaani pealkirjast, vaid etenduse žanri määratlus. Meile

dus kogu etendust läbival tandsandil, mitte pelgalt üksikute etteastete ja stseenide kaupa. Niisugust meisterlikkust on noorte ballettmeisterite loomingu harva, seda enam esimeses töös. Koos erakordselt harmoonilise kompositsiooniga on ballettmeister T. Härm oma esimeses lavastuses saavutanud ka tegevuse katkematu dünaamika.

Tiit Härm kui tantsija loomingu näib Octave'i osa olevat etappiloo. Roll on tantsu ekspressiivsuse poolest äärmiselt raske, samuti tõstete ja puhtfüüsilise vastupidavuse poolest, sest kolme vaatuse kestel on Octave peaaegu pidevalt laval. Tantsijana ületab T. Härm need raskused kergelt, näitlejana paneb need unustama. Tema õrn, täisvaimust ja samal ajal äge, tormakas Octave on lavastuse kõlbeline ja vaimne kese mitte üksnes peaosja tõttu, vaid sügavuse ja kirklikkuse pärast, millega näitleja ja tantsija T. Härm avab hingestunult noormehe draama, milles on sulandunud armastus ja kibedus, lootused ja kergemeelsus täiesti Musset' romantismi vaimus. Samal ajal aga näeme meie kaasajale vastavat intellektuaalset eneseanalüüsi, näeme Octave'i tunnetamas oma vigu ja eksimusi, näeme teda tunnetamas iseennast ja ümbritsevat maailma. Peensusteni annab T. Härm tantsuga edasi oma koreograafia ja Denissovi muusika ideed, mis kajastab tänavugi veel, mil tähistame Alfred de Musset' 175. sünniaastapäeva, silmapaistva prantsuse kirjaniku loomingu üldnimliku sisu ammendamatast.

SANIA DAVLEKAMOVA

★
MINU ARVAMUS «PIHTIMUSEST»? Eks kõla see veidi pretensioonikalt: luigejal oleks ju õigus nõuda objektiivset analüüsi, kuid — «Ohulehes» 8. det. 1984 avaldatud arvamus etenduse kohta ühelt autorilt, libretist A. Demidovilt tõendab veel kord subjektiivsuse momenti balletikunsti hindamisel. Selline emotsionaalne ja kõhklemta jaatav artikkel lõpeb reveransiga publiku poole «... esietendusedu pärast».

see mõte jääb kavalehel omaette figureerivaks, ilma orgaanilise seoseta laval toimuvaga, ilma et näeksime laval pihtimuse kujunemist, uute veendumuste kristalliseerumist balleti kangelase Octave'i hinges. A. Musset' — E. Denissovi balleti sisu on filosoofilisem, rikkama alltekstiga, kui seda on ainult Octave'i lõputuks kujunev üleüldine ja melodramaatiline «Ah, ma armastan, ah, ma kannatan!!!».

Mõiste «pihtimus» selles teoses pole mitte niivõrd tegevust kandev subjektiivne tegur (kahjuks jäi ta T. Härmil lavastuses ja esituses säärasele tasapinnale), kui võrd hetkel iseseisva tähendusega objektiivne nähtus. Usun, et nii heliloojat kui ka balleti libreto autorit on etenduses huvitanud eeskätt pihtimuse olemus. Mis on tõeline pihtimus ning sellega saavutatud usk ja optimism — need on küsimused, mis ilmselt köidavad helilooja E. Denissovit. Lavastaja oleks ehk pidanud rohkem huvituma mitte Octave'i pihtimuse näitamisest, vaid selle loogika tõestamisest. Lavastaja serveerib meile ainult Octave'i mõtete resultaati, nende arengul on aga etenduses puhtsüzeeline tähtsus. Ja nõnda tundub, et «Pihtimuses» (kui paradoksaalselt see ka ei kõlaks) on... vähe pihtimist väärivat. Balletis on rohkem peategelase ahastust ja kannatamist kui seda ajendanud armastust.

Etenduse koreograafilises tekstis on tunnetele — Lootus, Uhkus, Kurbus, Armukadedus, Südametunnistus — antud osa suur. Kuid see keel on nagu alla surutud, iseloomult murtud-jooneline, täis ahastavaid ja anuvaid žeste. Kohati tundub, et mõnede variatsioonide-stseenide ajal on osatäitajel laval üsna ebamugav olla. Kõik erinevad tunded on põhiliselt kantud ühest meeolust, tantsijad ei leia etenduse koreograafias võimalusi rikastada neid nüanssidega. Kui ei tunneks tantsijatari I. Fominadi või L. Grodnikovat, tantsijaid J. Garancis või M. Netšajevit, oleks küll võimalik arvata, kes

vanad ja uued viimastele isesuguse eritaval emotsionaalse värvingu, mis tekib kontuuride ja värvide tabamatust mängulisusest.

André Maurois on öelnud, et Musset' poeemid koosnevad tundeist, mitte sõnadest. Tunnetesfäär on balleti alatine kaaslane. «Pihtimuses» avaneb see meile uuel, sügaval viisil. Libretist A. Demidov ei hülga süzeed, kuid esitab selle omanäoliselt. Liikumapanevaks jõuks balletis saab meeleolude vaheldumine, tunnete areng, veelgi enam — tunded esinevad tegelasteks üldistatud kujunditena. Stsenarist annab kirjandusliku algalka täielikult balletliku õigenduse. Toetudes Musset' lausele, et tunded on inimkonna igikaaslased, esitab ta tegelastena Lootuse, Kurbusse, Uhkuse, Armukadeduse, Südametunnistuse. Nad on määratud ümbritsema peakangelast Octave'i.

Koreograaf T. Härm on sellest lähtudes loonud omapärase «tunnete ansambli», mis kujundabki balleti «Pihtimus» läbiva tegevuse. Nüüdseks võimeus annab balletmeister igale «ansambli» liikmele tartsuliselt iseloomustavad jooned, kasutades eri piastikasüsteemide elemente, kuid ühendab kõik klassikalise tantsu ühtse keele kaudu. Kunstnikud on «ansambli» riietanud tänapäevase (personifitseerimata neid siiski värvi ja joonega) — ühesugusesse trikoosse, nagu see kombeks klassikaliste ansambli puhul. See peenus näitab etenduse kultuuri. Ei ole loodud arhailisi allegooriaid — maske, on vaid tegelased, kes kehastavad poeetiliselt üldistatud kujundit — tunnete pöörist, mis heitleb kangelase hinges. Ta astub nendega mõttevahetusse, alisub neile mikro-adaadžodes, paneb vastu mini-duettides. Need on balletmeisteri suurepärased leiud. Tunded vahel toetavad Octave'i usku ja taht, vahel eksitavad noormehe vasturääkivustesse.

Seda on mõistnud ja edasi andnud meisterliku täpsuse ning peenusega kõik viis osatäitjad — hingevalgusest helleldav, sädelev Irina Fomina (Lootus), eelguliselt õrn, pehme Liliانا Grodnikova (Kur-

kümnendate aastate tühine elu.

«Pihtimus» ei ole balleti autorite sõnul lihtsalt ühendus Musset' romaani pealkirjast, vaid etenduse žanri määratlus. Meile avanevad inimese hingehetked, kõlbeliste otsingute tee, mis kulgeb unistuste ja meeleheitel, lootuse ja pettumuste vaheldudes: see tee on vaevarikas ja puhastav.

«Tunnete ansambel» ilmub lavale pärast teatud sündmusi Octave'i elus. Musset' romaani kohaselt on need armulood. Balletis muutuvad nad üldistusteks. Taas ilmutab libretist Demidov balletitaju. Toetudes romaani detailidele, annab ta maskeraadballile kõrgema seltskonna sümboli tähenduse. Lavastaja loob selle alusel suuri koreograafilisi stseene, mis samuti läbivad kogu etendust ning ilmutab ebataivalist fantaasiat, alustades idüllilistest episoodidest, viies need finaalis välja pahaendeliseks, infernaalseks. Elu maskeraad, kus kõik on ebakindel, illusoorne, kus naiivsuse kena maski taga peituvad pahed ja omakasupüüd.

Kõrgema seltskonna maskeraad on saanud etenduses veel ühe äraspidi pildi — kõrtsistseeni, kus teravmeeliselt, justnaagu paroodias luuakse sarnasus kõrgema seltskonna balli tausta ja situatsiooniga. Peen ja otsene kümnism ühinevad. Veelgi rohkem rõhutab seda seik, et seltskonnadaami, Octave'i esimese armastatu osa ning Octave'i võrgutava kõrtsineiu rolli kehastab sama tantsija.

See on Rufina Noor, külaline «Vanemuisest». Edukalt ühendab ta oma väljendusrikkas esinemises puhta lüürilise ja karaktertantsu, luues ahvatleva kuju, milles on naiivsust ja tundelisust, muretu kelmust ning kaalutlevat keerutamist. Tema kõrval seisab koloriitselt esitatud Desgenais (Aleksandr Basihin), Octave'i sõber ja eakaaslane, kes täiel määral kehastab seda elufilosoofiat, mis ühendab kõrgema seltskonna salongi moraali labase kõrtsimoraaliga.

T. Härm ilmutab lavastajana suurepäraselt koreograafilist mõtlemist, rajades etenduse mahukate, plastiliselt kujundlike juhtmotiivide kontraspunkteerumisele. Alates teisest vaatusest lisandub eelmistele teemadele veel üks. See on Brigitte'i maailm. Kaugel Pariisi salongidest, ümbritsetuna päikesesärast, lilledest, selgest

Kaie Kõrb ja Tiit Härm.

õhust, näeb Octave Brigitte'i, kes on loobunud kõrgemast seltskonnast. Brigitte'i osa, mis sisaldab suurepäraseid võimalusi näidata oma mitmekülgselt annet, tantsib Kaie Kõrb. Tema kaunis tants on hingestatud ja väljendusrikkas, annab edasi õrnu hingeliigutusi, kehastades keerukat, sisemiselt tähendusrikkast kuju. Brigitte'i osas ühinevad Kaie Kõrbi puhul huvitavalt õrnus ja karakteri jõulisus, tunnete puhtus ja avatud emotsionaalsus... Õilis väarikus kinnitab tema iseloomujoonte mitmekülgsust ning juhatab teda eluteel. Just selline Brigitte võis juhtida Octave'i emale endisest elust, just selline ei võinud leppida kahepalgelisusega.

Kogedes ebakindlust, puutudes kokku müüdavusega, ihkab Octave puhtust, januneb ustavust. Iseäga, nakatatuna samuti kõrgema seltskonna oma sajanai «tõvest», ei suuda enam teha õnnelikuks teist. Taas ärkavad tema teadvuses mineviku varjud. Puhtasse, harmoonilisse maailma sööstavad piinavad viirastused — kargab sisse maskeraadiringmäng, kus kangastuvad kõik läbiseigi, kõik on petlik, ei ole võimalik teha vahet, kes on seltskonnadaam, kes kõrtsitüdruk, kes on Octave'i esimene armastus, kes Brigitte...

Nõnda põimuvad kogu etenduse kestel erinevad teemad, põhjustades «tunnete ansambli» ilmemuutusi. See ongi koreograafia sümfooniline aren-

doviit tõendab veel kord subjektiivsuse momenti balletikunsti hindamisel. Selline emotsionaalne ja kõhklemta jaatav artikkel lõpeb reveransiga publiku poole «... esietendused annab selgelt tunnistust, et vaatajale etendus meeldis, ta suhtus õigesti nii helilooja kui ka koreograafi pakutusse».

«Pihtimus» elab «Estonia» lavale esimesi etendusi. Vaimustust juba libreto lugemisest ja muusika esmasest kuulamisest. Mind ei ehmatanud kaotused, mis kirjandusteosel tuleb üle elada balletilavale ülekolimisel. Uusi ballette tuleb nii harva, et eelkõige rõõmustas «Pihtimuse» kavvavõtmene. Selles on ühendatud balletiteatri otsingud realistliku tantsulise draama vallas sümfoonilis-koreograafilise väljenduslikkuse võimalustega. Mul puudub küll usk sellesse, et balletile allub kõik, kuid E. Denisov ja A. Demidov veensid, et A. Musset' romaan võib elada balletilaval ja mitte ainult süzee naiivse illustratsioonina. Vaid muusikalis-plastilises üldistuses loodud iseseisva kunstiteosena. Usun, et helilooja ja libretist on «Estonia» lavastuse kohta juba kätte saanud kõik tunnustussõnad koos asja uuduse äranäitamise, ja sellele ei ole minul tarvidust midagi lisada.

Vastuoksuslikumaid tundeid tekitab aga «Estonia» lavastus. T. Härmile on «Pihtimus» sisuliselt debüüt lavastajana ja kokkuvõtte aastatepikkusest õpingust GITIS-e kaugõppes. Selge, et T. Härm eitab kerget võimalusi lavastajakunstis. Ta otsib uut repertuaari, keerukat, ebaharilikku muusikalist materjali. T. Härm püüdleb emotsionaalse, jõulise etenduse poole, mille mõttealaad on filosoofiliselt üldistav. Tee, millele astus koreograaf T. Härm, on raske tee. See nõuab peale intuitsiooni ka äärmiselt kainet, loogilist mõtlemist, selget, väljakujunenud kunstikreedot.

Tunded ja mõtted pärast «Pihtimuse» mitmekordset vaatamist on vastakad. Kui läheneda T. Härmile lavastusele kui üliõpilastööle, on tegemist õnnestumisega, mis väärisk balletmeisteri diplomit.

«Etendus on kangelase pihtimus oma tunnete ees, võitlus nende tunnetega ja tunnete heitlus kangelase hinge eest,» nii võtab T. Härm kokku etendust kandva mõtte. Kuid

neks tantsijatar I. Fominad või L. Grodnikovat, tantsijaid J. Garancist või M. Netšajevit, oleks küll võimatu arvata, kes on Lootus, kes Kurbus, kes Armukadedus jne.

Nimedeks kavalehel jäävad Desgenais ja Smith, kel lavastatud ülesanded puudusid. Näib, et nende tegelaste puhul on lavastaja ignoreerinud mõistet «klassikaline ballett».

Lavastuslikult küsitavaks on jäänud balli ja kõrtsi pildid, nõrgaks kolmanda vaatu pilt tunnetega. Sellele eelneb aga lavastaja poolt hoolikalt läbi mõeldud, tunnetetihe, plastiliselt joonisel värvikas Brigitte'i ja Octave'i kerged stseen. Siin on kõik omal kohal — huvitav, lakooniline, intensiivne ja emotsionaalne koreograafia. Selles stseenis pääses kõlama lavastaja ja esitajate loominguliste püüdluste ühtsus.

T. Härmile Octave on esitatud korrektselt, professionaalsel tasemel. Kuju kandvate meeleolude üheplaaniisusele vaatamata on tunda püüet gradeerida meeleolusid, leida nende eri astmeid, avada pihtimuse loogikat. Tantsutehniliselt ta rahuldab, kuigi on ka puudusi: tuimavõitu labajalg, näoilmele ainult utilitaarse tähenduse andmine.

J. Jekimovi Octave on veel alguse juures, ja mul on raske ette kujutada, kui kaugele ja kui sügavale on noorel ja kahtlemata andekal tantsijal võimalik jõuda, kuna Octave on jäetud etenduse kahes kolmandikus arenguta, jäetud kordama ühte ja sama.

K. Kõrbi Brigitte'i osa on balletmeister loonud üheplaaniisena. Ning baleriin tundus olevat kammitšais, suutmata end lahti tantsida. Alles viimases pildis, kui tants on saavutanud tõeliselt dramaatilise kõlavuse ja pinget, sundis K. Kõrb meie südameid Brigitte'i südame taktis kaasa lööma.

(Järg 12. lk.)

